از سایه نشینی تا قلب میدان

گفت‌وگو با دکتر نجمه نجم استاد و پژوهشگر حوزه و دانشگاه درباره الگوی سوم زن و نقش بانوان

مریم احمدی| سخن گفتن از «زن»، دیگر فقط یک بحث حاشیه‌ای در ذیل سیاست یا خانواده نیست. در منظومه فکری رهبر شهید، زن مسلمان در مرکز «تمدن نوین اسلامی» می‌ایستد؛ نه در نقش عنصری تزیینی برای پوسترها و مراسم رسمی و نه در قالب نسخه‌های وارداتی فمینیستی که هویت دینی را قربانی می‌کند. آنچه از دل بیانات، دیدارها و حتی جزئیات رفتاری رهبر شهید انقلاب اسلامی با دختران، همسران شهدا و بانوان طلبه برمی‌آید، طرحی تازه است: زن به‌عنوان هسته مرکزی خانواده و در عین حال کنشگر فعال در متن جامعه و جهاد تبیین.

دکتر نجمه نجم، استاد و پژوهشگر حوزه و دانشگاه، مشاور طرح و برنامه مدیر جامعه الزهرا(س) و از بانوان فعال در عرصه علم و اندیشه دینی، در این گفت‌وگو از تجربه‌های نزدیک خود در دیدارهایی با رهبر شهید، تحلیل الگوی سوم زن و نقش جامعه الزهرا(س) و حوزه‌های علمیه خواهران به‌عنوان حلقه میانی بین مردم و حاکمیت سخن می‌گوید و نشان می‌دهد چگونه نگاه رهبر شهید انقلاب به زن، می‌تواند نقطه عزیمتی برای بازطراحی هویت دختران و زنان مسلمان در عصر فناوری‌های نوین باشد.

الگوی سوم زن؛ فراتر از دوگانه سنت و تجدد

دکتر نجم در ابتدا با تأکید بر اینکه نگاه رهبر شهید به زن، هرگز یک نگاه حداقلی و حاشیه‌ای نبود؛ می‌گوید: ایشان زن را فقط در قالب نقش‌های محدود و منحصر در خانه تعریف نمی‌کردند و در عین حال، هر نوع مشابه‌سازی با الگوهای فمینیستی غربی را هم ناکافی و گاه مخرب می‌دانستند. رهبر انقلاب، بارها تأکید می‌کردند که زن مسلمان در عین همسر و مادر بودن، یک کنشگر مسئول در عرصه علم، فرهنگ، اقتصاد، سیاست و جهاد تبیین است. این همان چیزی است که ایشان آن را «الگوی سوم» می‌نامند؛ الگویی که نه سنت‌گرایی منفعل است و نه غرب‌زدگی افراطی.

او توضیح می‌دهد: در منظومه فکری رهبر شهید، زن مسلمان در سه سطح دیده می‌شود: نخست، به‌عنوان انسان صاحب کرامت و اختیار؛ دوم، به‌عنوان رکن خانواده و مادر نسل آینده؛ و سوم، به‌عنوان کنشگر اجتماعی و تمدنی. نقطه تمایز این نگاه در این است که هیچ کدام از این سطوح، دیگری را نفی نمی‌کند. ایشان بارها فرموده بودند که اگر زن، فقط به نقش اجتماعی مشغول شود و خانواده فروبپاشد، این نه موفقیت زن است و نه پیشرفت جامعه. از سوی دیگر، اگر زن صرفا به چارچوب خانه محدود شود و استعدادهای علمی و اجتماعی او سرکوب شود، باز هم عدالت در حق او محقق نشده است. الگوی سوم، تلاشی است برای جمع بین این ابعاد، در یک «هندسه متعادل، تعالی‌بخش و الهی». رهبر شهید این نگاه را در سطح نظر رها نکردند؛ در سیاست‌گذاری‌های کلان، در تأکید بر آموزش عالی بانوان، در حمایت از شکل‌گیری نهادهای علمی و فرهنگی ویژه زنان و حتی در تشویق بانوان به حضور در عرصه‌های رسانه‌ای و فضای مجازی، همین هندسه دیده می‌شود. ایشان معتقد بودند که بدون حضور مؤثر زنان، تمدن نوین اسلامی شکل نمی‌گیرد؛ چون بخش مهمی از فرهنگ، تربیت و حتی نرم‌افزار فکری جامعه، از مجرای زنان منتقل می‌شود.

جایگاه زن در خلقت و نظام آفرینش و منظومه فکری رهبر شهید

عضو علمی و پژوهشگر ثابت گروه قرآن و حدیث پژوهشگاه مطالعات اسلامی جامعه الزهرا(س) توضیح می‌دهد: خلقت انسان، «بینه الهی» است. «زن» شاهکار خلقت و بینه الهی از شأن خالقیت و ربوبیت خالق عظیم و کریم در جهان هستی بوده که در ادبیات قرآن، سلوک پیامبر اکرم و سلوک خانواده امیرمؤمنان و اهل بیت(ع)، نمونه و الگوی مادری، خواهری، همسری و مادری می‌یابد و حتی مدل مفهومی و عملی و مصداقی «ام ابیها» هم بروز و ظهور یافته است.

او ادامه می‌دهد: مجموعه کنش‌های انسان در نظام توحیدی بر اساس چهار مؤلفه، فطرت، طبیعت، عقلانیت و معنویت قابل تبیین و تشریح است. یکی از وجوه ممیزه آیین الهی، گفتمان قرآنی در معرفی بانوان شایسته و الگو برای انسان و انسانیت است. سیره رسول خدا(ص) نیز، ارائه الگو در همه زمینه‌های زیربنایی جامعه بر اساس مؤلفه‌های ذکرشده است.

نکته مهم از نگاه دکتر نجم این است که زیرساخت‌های الگوی سوم زن در گفتمان قرآنی، آموزه‌های روایی و سیره اهل بیت(ع) بر اساس مدل فطری آفرینش و شاهکار خلقت ایجاد شده است. او بر این باور است: پیامبر(ص)، الگوی سوم زن را تربیت کرد و پرورش داد؛ معمار انقلاب و رهبر معظم شهید، آن را متناسب با شرایط و اقتضائات جدید اندیشه‌ورزی کرده و بروز و ظهور دادند. یعنی با صورت‌بندی جدید متناسب با موقعیت امروز جهان، «بازتعریف و بازنمایی» و در ارکان اجتماع «جانمایی» کردند.

هویت‌بخشی جامع به بانوان و نهادینه‌کردن اندیشه و عملکرد درست نسبت به بانوان

این استاد حوزه و دانشگاه توضیح می‌دهد: کتاب بزرگانی مثل آیت‌ا... جوادی آملی با نام «زن در آینه جمال و جلال الهی»، بسیار غرق نعمت، دارای ارزش افزوده علمی و تحسین برانگیز در مبحث بانوان است. اما نکته آن است که رهبر معظم شهید، به جهت راهبری و حکمرانی، آن نگاه تحسین برانگیز و جامع به زن را در «حکمدانی، حکمروایی و حکمرانی» رواج دادند و از آن ظرفیت حکمرانی و رهبری و سیاست‌گذاری فرهنگی کلان خود، برای «هویت‌بخشی جامع به بانوان» و «نهادینه کردن اندیشه و عملکرد درست نسبت به بانوان» استفاده کردند.

او ادامه می‌دهد: پس زیرساخت آفرینشی و آیینی الگوی سوم زن در خلقت توحیدی و گفتمان قرآنی و سیره پیامبر(ص) و اهل بیت(ع) وجود داشته و علاوه بر آن، بهره‌برداری حکیمانه از ظرفیت حکمرانی و راهبری هم کمک کننده شده است. بنابراین، امامین انقلاب به تبیین و تفسیر نقش بی‌بدیل زن در نقش همسری، مادری، اجتماعی و تربیت فرزندان و قابلیت حضور اجتماعی او با صورت‌بندی جدید و متناسب با معاصر پرداختند. به تعبیری، دو معمار انقلاب در دوره جدید و روزگاری دیگر، هریک به تناسب اقتضای دوره رهبری خود، آن زیرساخت اولیه را با تأسی به قرآن و اهل بیت(ع)، معماری و الگوسازی می‌کنند تا اینکه رهبر معظم شهید به «تعبیر الگوی سوم زن» در سال ۱۳۹۱ می‌رسند. رهبر معظم شهید در سال ۱۳۹۱ تعبیر «الگوی سوم زن» را در پیامی به کنگره بزرگداشت هفت هزار زن شهید برای